

26. Токвиль А. де. Старый порядок и революция: Пер. с франц. – М. : Изд-во И. Баландина, 1905. – 253 с.

Прокопчук И. И. Конфликт ценностей «свобода»/«равенство» в условиях демократического транзита: актуализация политико-правового наследия Алексиса де Токвиля.

На основе политико-правового наследия Алексиса де Токвиля рассмотрены актуальные для современного украинского общества особенности институционализации свободы и равенства в процессе демократизации, прогнозы ученого в отношении конфликта ценностей «свобода»/«равенство» в условиях демократического транзита.

Ключевые слова: свобода, равенство, демократия, конфликт ценностей «свобода»/«равенство», демократический транзит.

Prokopchuk I. I. Conflict of values «freedom»/«equality» under the conditions of democratic transit: the updating of the political-legal heritage of Alexis de Tocqueville.

Based on political – legal heritage Alexis de Tocqueville analyzes relevant to the modern Ukrainian society particularly the institutionalization of freedom and equality in the process of democratization, the predictions of scientists towards the conflict of values «freedom»/«equality» in a democratic transition.

Keywords: liberty, equality, democracy, conflict of values «freedom»/«equality», democratic transition.

Андрущенко Т. В.

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У ВИХОВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В ПОЛІТИЦІ

Аналізується феномен психологічної стійкості особистості як результату політичної соціалізації особистості, що безпосередньо виявляється на основі відповідних критеріїв; пропонується методика оцінки ступені сформованості психологічної стійкості людини, що виявляється в поведінковому вияві різних морально-вольових, духовно-енергетичних, ціннісно-орієнтаційних та праксеологічно-самореалізаційних характеристик людини як суб'єкта соціально-політичного, національно-громадянського та організаційно-громадського процесу; авторка підкреслює, що саме недостатня психологічна стійкість більшості населення створює можливість для реалізації маніпулятивних технологій; більшість громадян пасивно споживають той інформаційний продукт, який масово виробляється вітчизняними та іноземними ЗМІ.

Ключові слова: людина, політика, культура, психологічна стійкість, виховання; політичне просвітництво.

Одним з найважливіших та найактуальніших результатів політичної соціалізації особистості як основи її психологічної адаптації до політичної пропаганди має, з нашої точки зору, бути виховання психологічної стійкості у політиці.

Для професійних політиків такі психологічні якості як стабільність, врівноваженість, резистентність є необхідними компетентнісними характеристиками. Водночас звичайним громадянам виховання таких якостей в процесі політичної соціалізації дозволяє в подальшому раціонально-критично ставитися до імпульсів, що впливають на його особистісно-психологічну сферу із зовнішньої соціально-політичної реальності.

У науковий обіг наприкінці XIX ст. термін «політична соціалізація» ввели американський соціолог Ф. Гіддінс і французький соціопсихолог Г. Тард. Термін тлумачився як «процес розвитку соціальної природи людини», «формування особистості під впливом соціального середовища». Витоки концепції політичної соціалізації містяться в ідеях про людину в політиці, які сформульовані такими класиками світової науки як Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Спенсер, М. Вебер та ін.

В свою чергу дослідження системного підходу політичної соціалізації обґрунтовують Г. Алмонд, С. Верба, Дж. Денніс, К. Дойч, Д. Істон. Якщо ж говорити про дослідження феномену політичної соціалізації то воно здійснюється Є. Головахою, О. Злобіною, І. Жадан, В. Казміренко, Л. Кияшко, П. Фроловим та іншими. Які розглядають соціалізацію у контексті ідеологічного самовизначення громадян, їх взаємодії із владою, впливом світоглядних цінностей на політичну активність. Більшість вчених політичну соціалізацію пов'язують із здатністю індивіда орієнтуватися у політичному просторі й впливати на його перебіг.

Вважаємо, що є необхідність у визначенні ролі політичної соціалізації в контексті виховання психологічної стійкості в політиці, що й ставимо за мету цієї публікації.

Психологічна стійкість в соціально-політичній сфері є однією з найважливіших ознак особистості у сучасному демократичному громадянському суспільстві, що уможливорює її здатність до соціальної творчості заради поліпшення громадського життя та утвердження громадянсько-гуманістичних суспільних цінностей. Як результат адаптації особистості до політичної пропаганди психологічна стійкість формується під впливом різних чинників та виявляється соціальними та політичними психологами за різними показниками. «Психологічна стійкість забезпечується низкою фізіологічних, особистісних та

соціальних чинників. Її значимість проявляється у таких критеріях психологічного та соціального здоров'я: моральність (чесність, совісність), відчуття вдячності, безкорисливості, відповідальності за себе та інших, а також у таких особистісних якостях як самоконтроль, не агресивність, оптимізм, здатність планувати та реалізувати свій життєвий шлях тощо. Неадекватність і дезінтеграція внутрішньої особистісної регуляції сприяють розвитку таких психологічних порушень як безсердечність (жорстокість), безвідповідальність, агресивність, відчуженість, ігнорування соціальних норм, схильність до звинувачування оточуючих у своїх поразках, що дезактивує власну необачність, егоцентричність, маскування, образливість і маніпулятивну поведінку» [1].

Таким чином, результативність процесу політичної соціалізації особистості безпосередньо виявляється на основі тих критеріїв, завдяки яким оцінюється ступінь сформованості її психологічної стійкості, що виявляється в поведінковому вияві різних морально-вольових, духовно-енергетичних, ціннісно-орієнтаційних та праксеологічно-самореалізаційних характеристик людини як суб'єкта соціально-політичного, національно-громадянського та організаційно-громадського процесу.

Загалом саме недостатня психологічна стійкість більшості населення призводить до того, що маніпулятивні рекламно-пропагандистські політичні практики є доволі успішними та ефективними. Дуже часто більшість громадян пасивно споживають той інформаційний продукт, який масово виробляється вітчизняними та іноземними ЗМІ. І саме така пасивна позиція максимально сприяє ефективному впливу згаданих технологій.

Небажання людини докладати психічні зусилля та духовну енергію з метою політично-громадянського самовизначення та самореалізації зрозуміле. Адже сучасний інформаційний світ, з одного боку, ставить перед людиною безліч життєвих проблем, через що політика здається такою далекою і «телевізійною», а з іншого – та ж інформаційно-пропагандистська сфера надає безліч моделей і варіантів можливої дії. То чому б ними не скористатися, замість того, щоб вигадувати свій велосипед? Люди потрапляють в цю інформаційно-пропагандистську, рекламно-маніпуляційну пастку і залишаються пасивною масою, втрачаючи своє громадянське обличчя.

Уникнути такої ситуації можливо лише на основі активної політичної соціалізації і адаптації, які б охоплювали всі сфери особистісної активності: когнітивну, аксіологічну, морально-вольову, духовно-практичну, діяльнісно-реалізаційну, а також ефективно

виховували б у людини психологічну стійкість та здатності до психологічного захисту від шкідливих впливів з боку зовнішньої соціально-політичної реальності. Надійність та стійкість у психологічному плані є важливими чинниками самовідчуття людини, особливо в сучасному швидкоплинному інформаційному світі. У зв'язку з цим, психологічна стійкість та психологічний захист розглядаються нами ключовими факторами успішного особистісно-психологічного спротиву політичним маніпуляціям, що агресивно атакують сучасну людину.

Психологічна стійкість щодо політично-пропагандистських впливів також дуже корисна при протидії активним технологіям рекламно-агітаційного навіювання, тобто використання так званої техніки «авторитетної думки». Людина з високими психологічно-резистентними здатностями та раціонально-критичним типом мислення здатна самостійно та свідомо протистояти такому навіюванню. Виховувати такі здатності в людині необхідно розвиваючи національну систему політично-громадянської освіти, просвітництва та виховання.

Окрім того, важливу роль в процесі забезпечення особистісної психологічної стійкості до шкідливих впливів політично-пропагандистського характеру відіграє самовиховання та самоосвіта людини, яка сьогодні має доступ до безлічі інформаційних джерел, систематичне вивчення і аналіз яких дозволяє вибудовувати власну критичну картину соціально-політичної реальності.

Корисні поради щодо захисту громадськості пропонує фахівець із питань маніпулювання А. Цуладзе. Дослідник радить критично аналізувати інформацію, яку надають ЗМІ. «Для цього зовсім не обов'язково заглиблюватися в нетрі політології, достатньо навчитися відмежовувати факти від інформації. Перше, що необхідно для цього зробити – виключити з інформації емоційну складову, яка істотно впливає на формування громадської думки. Кожен вид ЗМІ має свої особливі емоційні способи впливу на аудиторію – телебачення бере глядача за допомогою «картинки» (відомо, що саме візуальні образи найбільш впливають на свідомість у процесі сприйняття інформації), журнали – яскравими ілюстраціями та друкованим текстом. Знаючи, у чому сила впливу того чи іншого ЗМІ, можна навчитися нейтралізовувати його. Так, можна слухати телевізійні новини, не дивлячись на екран телевізора, або ще краще – прочитати стенограму телепередачі. ЗМІ завжди намагаються драматизувати події. Це робиться для того, щоб інформація краще засвоювалася. Тому треба скептично ставитися до будь-якої сенсації, у більшості випадків «вони

висмоктані з пальця» [2]. Звичайно, використання емотивних мотиваційно-образних технологій навчання є дуже ефективними в сучасній сфері рекламно-пропагандистського маніпулювання, адже людині важко в повній мірі свідомо і раціонально контролювати свої психоемоційні реакції. Водночас виховання в собі психологічної стійкості до подібних впливів, яка виявлятиметься у вибірковості отримуваної інформації, увазі під час пропагандистських оголошень, критичному ставленні до висловлювань політиків і різних аналітиків тощо, може дозволити зводити психологічний вплив пропагандистських маніпуляцій до мінімуму.

Таким чином, виявлення загальних особливостей політичної соціалізації та виховання, а також розгляд характерних ознак, чинників та критеріїв психологічної стійкості у політиці дозволяє нам повернутися до концептуально-теоретичного аналізу взаємозалежності та взаємообумовленості таких феноменів, як політична соціалізація особистості та її адаптація до політичних впливів (маніпуляцій). Така адаптація є дуже важливою для сучасної людини, яка змушена перебувати в агресивному рекламно-інформаційному та політично-пропагандистському середовищі, адже, як зазначає більшість дослідників, ті маніпулятивні технології, що в ньому використовуються, зазвичай мають шкідливі, руйнівні наслідки для психіки людини. Окремій людині надзвичайно важко протистояти потужним інформаційно-маніпулятивним технологіям, тому в сучасній Україні важливо розвивати систему політичної освіти і виховання, яка є ключовим структурно-організованим інститутом політичної соціалізації особистості, котрий сприяє виробленню у населення громадянських якостей і чеснот.

З соціально-психологічної точки зору видається важливим, щоб в демократичному суспільстві була достатня питома вага активно соціалізованих та політично освічених людей, які були б здатні опиратися різноманітним пропагандистським технологіям, особливо тим з них, які, застосовуючи інформаційні маніпуляції, створюють хибний образ світу, соціуму, політики та політиків. Протидіяти оманливим інформаційно-пропагандистським впливам може лише людина з високорезистентною психікою та раціонально-критично налаштованою свідомістю, що формуються в процесі політичної соціалізації, а високим рівнем політичної освіти і достатнім набором демократично-громадянських якостей і чеснот.

Психологічна адаптація до політичних впливів-маніпуляцій безпосередньо залежить від рівня політичної освіченості і соціалізованості особистості, які дозволяють людині свідомо

підходити до обґрунтування власних політичних позицій і дій. Хоча робити це стає все складніше і складніше, адже постійно з'являються нові маніпулятивні технології, що посилюють тиск на індивідуальну психіку людини, перетворюючи її на об'єкт інформаційно-політичного середовища. Однак російський психолог Г. Дилігенський вважає, що «в умовах політичної конкуренції, чим інтенсивніший потік маніпуляторської інформації, під яку потрапляє молода людина, тим більший супротив їй» [3]. З нашої точки зору, це доволі суперечливе твердження, адже сучасні пропагандистсько-маніпулятивні технології впливу на масову свідомість є досить дієвими, а однією з основних їхніх характеристик є складність індивідуального виявлення того обману чи викривлення дійсності, які закладаються в основу маніпуляції.

У зв'язку з цим, існує нагальна необхідність вироблення таких політично-соціалізаційних механізмів, які б забезпечували громадянина від маніпулятивних пропагандистських впливів та дозволяли йому ставати активним суб'єктом процесу громадянсько-державного партнерства. Таким чином, одним з ключових аспектів створення сприятливих умов для ефективної соціалізації особистості та її адаптації до політичної пропаганди є демократичний діалог між владою та суспільством, державою та національною громадою, органами державної влади та громадянином, який би забезпечив людині реальні механізми впливу на соціально-політичну сферу країни та можливості самореалізації в ній.

Сьогодні в науковій літературі соціально-психологічного, політологічного, соціологічного спрямування часто можна зустріти твердження про високий рівень шкідливості пропагандистських маніпуляцій як для особистості, так і для соціальної, політичної системи, а також заклики до викорінення або ж максимального обмеження таких маніпуляцій в національному соціально-політичному та владно-громадянському інформаційному просторах. З нашого погляду, лише шлях всебічної політичної освіти та просвітництва, а також виховання в людині психологічно-резистентних здатностей та світоглядно-аксіологічних орієнтацій на національні та загальнолюдські демократично-гуманістичні цінності може сприяти формуванню особистості, здатної протистояти тиску психологічно-пропагандистських технологій.

Не менш важливим чинником формування громадянських ознак і чесної особистості є створення на базі демократичної взаємодії держави і громадянського суспільства сприятливих соціально-політичних умов для всебічної адаптації людини до національних

традицій та орієнтирів ведення політики та до специфіки національно-державного пропагандистського простору. Для того, щоб людина мала високий рівень психологічної та особистісно-духовної адаптації до політичної реальності і пропаганди, важливо мати сталу систему національно-політичних цінностей і пріоритетів, які б визнавалися важливими всіма суб'єктами державотворчого процесу.

Такі ціннісні основи і пріоритети дозволять кожній людині через систему політичної освіти, виховання і соціалізації формувати власну громадянсько-політичну позицію і активно самореалізовуватися на її основі, володіючи інструментарієм протидії навколишньому агресивному маніпулятивно-пропагандистському середовищу. Тільки на основі впровадження ефективних принципів і механізмів легітимації влади, а також завдяки розширенню функціональних можливостей громадянського суспільства в нашому трансформаційному суспільстві можуть бути створені сприятливі умови для політичної соціалізації як основи особистісно-психологічної адаптації до політичної пропаганди.

На такій самій основі має ґрунтуватися і процес набуття громадянами в процесі політичної соціалізації високого рівня громадянсько-демократичних політичних компетенцій. Саме показники такої активної самореалізації особистості в сфері взаємодії громадянина і держави є важливим критерієм вимірювання її психологічно-соціальної готовності та адаптованості до політичних впливів і маніпуляцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Візнюк І. М. Психологічна стійкість особистості у контексті збереження психосоматичного здоров'я // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. - Том XII, частина 4. – К., 2010. – С. 67.
2. Цуладзе А. М. Политическая мифология. – М. : Издательство Эксмо, 2003. – С.372.
3. Дилигенский Г. Г. Социально-политическая психология: учебное пособие для студентов вузов. – М. : Новая школа, 1996. – С. 294.

Андрущенко Т. В. Роль политической социализации в воспитании психологической устойчивости в политике.

Анализируется феномен психологической устойчивости личности как результата политической социализации личности, непосредственно выявляется на основе соответствующих критериев; предлагается методика оценки степени сформированности психологической

устойчивости человека, проявляющейся в поведенческом проявлении различных морально-волевых, духовно-энергетических, ценностно-ориентационных и праксеологическо-самореализационных характеристик человека как субъекта социально-политического, национально-гражданского и организационно-общественного процесса; автор подчеркивает, что именно недостаточная психологическая устойчивость большинства населения создает возможность для реализации манипулятивных технологий, большинство граждан пассивно потребляют тот информационный продукт, который массово производится отечественными и иностранными СМИ.

Ключевые слова: человек, политика, культура, психологическая устойчивость, воспитание политическое просвещение.

Andruschenko T. V. The role of political socialization in education and psychological stability in politics.

Analyzes the phenomenon of psychological stability of personality as a result of the political socialization of the individual, directly detected on the basis of the relevant criteria, the methods of estimating the degree of formation of human psychological stability, manifested in the behavioral manifestations of various moral and volitional, spiritual energy, value-orientation and praxeological-samorealizatsiynih characteristics of the person as subject of social, political, civil and national organizational social process, the author emphasizes that it is the lack of psychological stability of the majority of the population makes it possible to implement manipulative technologies, the majority of citizens who passively consume information product, which is produced in large quantities by domestic and foreign media.

Keywords: people, politics, culture, psychological stability and raise political awareness.

Отрешко В. С.

**ЗРОСТАННЯ РОЛІ ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ**

Інтелект – один з головних стратегічних ресурсів існування будь-якої держави. З огляду на це на особливу увагу заслуговує дослідження ролі інтелекту в державотворчих процесах. Держава повинна процвітати не тільки завдяки справжній інтелектуальній еліті, але й висококваліфікованим кадрам державного управління. На жаль, Україну не оминув процес деінтелектуалізації суспільства, зумовлений кризовими явищами в різних сферах життя. Щоб повернути інтелект у процеси державотворення сьогодні, необхідно насамперед створити систему охорони інтелектуальної власності, покликаної сприяти розвитку національної економіки,